

DOI: <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2023.2.10>

УДК 378.4.014

Оксана Бульвінська

ORCID iD 0000-0002-6764-4340

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник Бібліотеки,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Левка Лук'яненка, 13-б, 04212 Київ, Україна,
o.bulvinska@kubg.edu.ua

МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТІВ В УМОВАХ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ АВТОНОМІЇ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Стаття присвячена аналізу соціальної відповідальності університетів в умовах університетської автономії. Наголошено, що соціальна місія вищої освіти вимагає від університетів посилення соціальної відповідальності перед суспільством, державою, громадою за якість наданої вищої освіти, за сприяння інноваційному поступу країни завдяки науковим дослідженням, за розв'язання екологічних і соціальних проблем, за формування цінностей, розвиток людського капіталу. Університетська автономія в організаційному, фінансовому, кадровому, академічному вимірах надає можливості кожному закладу вищої освіти вибрати механізм реалізації соціальної відповідальності відповідно до своєї місії, цінностей, моделі – дослідницької чи підприємницької. У статті проаналізовано досвід Університету Тарту й Університету Люксембургу. З'ясовано, що механізми реалізації соціальної відповідальності відрізняються залежно від моделі університету. Дослідницький Університету Люксембургу співпрацює з приватними компаніями, муніципалітетами, державним сектором шляхом впровадження стипендіальних професорських посад, що фінансуються зовнішнім партнером, і виконання наукових досліджень на замовлення зовнішнього стейкхолдера. Підприємницький Університет Тарту реалізує соціальну відповідальність, максимально комерціалізуючи результати наукових досліджень і стартапів викладачів, науковців і студентів. У такій співпраці університети користуються можливостями інституційної автономії: можливістю створювати структурні підрозділи для співпраці з бізнесом і громадою, для проведення наукових досліджень; користуватися фінансовими внесками від різних донорів, отримувати дохід від передачі прав інтелектуальної власності; вибирати напрями наукових досліджень, самостійно визначати зміст освітніх програм і окремих навчальних модулів, тощо.

Ключові слова: автономія університетів, механізми реалізації соціальної відповідальності університетів; соціальна відповідальність університетів, Університет Люксембургу, Університет Тарту.

ВСТУП

Посилення третьої, соціальної місії вищої освіти разом з навчанням і дослідженням актуалізує соціальну відповідальність університетів перед суспільством, його окремими групами і прошарками, яка полягає в їхньому зобов'язанні сприяти своєю діяльністю розв'язанню важливих економічних, соціальних, екологічних проблем, підтримувати економічне зростання і науковий, технологічний, інноваційний поступ суспільства; у зобов'язанні робити внесок у добробут і розвиток людського капіталу. Погоджуємось із М. Chankseliani & Т. McCowan (2021), які відзначають, що вища освіта – це потужний простір, який може допомогти людям реалізувати свої права людини та можливості відстоювати свободи, які вони цінують, звільнити свій розум і

тіло, що веде до звільнення цілих суспільств; охоплює питання ідентичності, цінностей, свобод, соціальних змін, звільнення та діяльності індивідів, інституцій і суспільств для визначення власних шляхів розвитку (Chankseliani & McCowan, 2021).

Таке розуміння соціальної відповідальності закладено у «Всесвітній декларації про вищу освіту для XXI століття», прийнятій UNESCO у 1998 р.: «Кожен заклад вищої освіти повинен визначати свою місію відповідно до нинішніх та майбутніх потреб суспільства, які перед ним постають, засновувати її на усвідомленні того факту, що вища освіта необхідна будь-якій країні чи регіону для досягнення необхідного рівня сталого та екологічно безпечного економічного та соціального розвитку, для творчої діяльності, для збагачення кращим знанням і розумінням культурної спадщини, для підвищення рівня життя, а також забезпечення внутрішньої і міжнародної гармонії та миру на основі прав людини, демократії, терпимості і взаємної поваги» (World Declaration on Higher Education for the Twenty-first Century: Vision and Action, 1998).

Оскільки університети є центрами створення та поширення знань, вони реалізують соціальну відповідальність, забезпечуючи високоякісну освіту для студентів із різним походженням, готуючи їх бути етичними та відповідальними лідерами, які можуть зробити внесок у суспільство; проводячи дослідження, що спрямовані на розв'язання соціальних, екологічних та економічних проблем; взаємодіючи з громадами для сприяння соціальному та економічному розвитку, розвитку партнерства та вирішення місцевих потреб.

Ці зобов'язання університетів можливо реалізувати в рамках інституційної автономії, яка, за методологією Європейської асоціації університетів (Pruvot et al., 2023), передбачає самостійність, незалежність і відповідальність у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів. Кожен університет має можливість вибрати механізм реалізації соціальної відповідальності відповідно до своєї місії, цінностей, моделі – дослідницької чи підприємницької.

Метою статті є аналіз і порівняння механізмів реалізації соціальної відповідальності в європейських університетів у рамках інституційної автономії.

МЕТОДОЛОГІЯ

Для аналізу й порівняння ми вибрали Естонію і Люксембург, чії показники автономії університетів досить високі і порівнювані між собою (Табл. 1).

Таблиця 1

Показники автономії університетів Естонії і Люксембургу

Країна	Естонія	Люксембург
Вимір автономії	Показники	
Організаційний	73%	56%
Фінансовий	77%	75%
Кадровий	100%	96%
Академічний	95%	89%

Складено за: Pruvot E. B., Estermann Th., Popkhadze N. University Autonomy in Europe IV: The Scorecard 2023.

Деякі невисокі показники організаційної автономії пов'язані із зовнішньою регуляцією процедури виборів керівника університетів. Щодо можливості вільно створювати структурні підрозділи, університети Естонії абсолютно вільні в цьому; в Люксембурзі є певні обмеження: кількість академічних підрозділів (факультетів і

міждисциплінарних центрів) перераховані за назвами в законі (оскільки в Люксембурзі тільки один державний університет, «Закон від 27 червня 2018 року про організацію Люксембурзького університету» регулює саме його). Проте цей закон юридично фіксує освітню, наукову, адміністративну та фінансову автономію університету (Loi du 27 juin 2018, Art. 2).

Не найвищі показники фінансової автономії в обох країнах пов'язані зі встановленням плати для студентів, де вона регулюється зовні (Естонія) або узгоджується із зовнішніми органами (Люксембург).

Як бачимо, обмеження, що впливають на зниження показників автономії, не пов'язані з академічною свободою навчання і дослідження, з можливістю створювати структурні підрозділи для співпраці з бізнесом і громадою, із залученням необхідних для проведення досліджень кадрів, тобто з тими вимірами автономії, якими користуються університети, співпрацюючи з бізнесом, містом, регіоном і реалізуючи власну соціальну відповідальність.

Для аналізу ми вибрали найбільш успішні університети в Естонії і Люксембурзі – Tartu Ülikool (Університет Тарту) і єдиний державний університет University of Luxembourg (Університет Люксембургу). У World University Rankings 2023 обидва університети займають позиції 201–250, тобто цілком порівнювані за здобутками. У той же час ці університети презентують різні моделі – дослідницьку (Університет Люксембургу) і підприємницьку (Університет Тарту).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідницький університет Люксембургу. Університет Люксембургу був заснований 13 серпня 2003 р., але вже отримав визнання як багатомовний, міжнародний, міждисциплінарний, орієнтований на дослідження. Університет Люксембургу є дослідницьким університетом світового рівня, наукова діяльність якого зосереджена на трьох стратегічних сферах, що відображають ключові національні та глобальні виклики та тенденції: цифрова трансформація; медицина і здоров'я; сталий і суспільний розвиток. Щоб досягти цих цілей, університет прагне до справжньої співпраці в проведенні досліджень та інновацій з локальним і глобальним соціально-економічним впливом, і тому прагне сприяти партнерству з приватними компаніями та державним сектором (University of Luxembourg. About the University).

Незважаючи на молодість, університет має фундаментальне значення для розвиненої економіки Люксембургу, заснованої на знаннях, і різноманітного, багатомовного і високоосвіченого суспільства країни, а також швидко завоював міжнародну репутацію як дослідницький університет, в якому наукові дослідження є важливою частиною місії (Vrabad & Powell, 2021). Про це свідчать результати порівняння наукової продуктивності університетів декількох європейських країн, яке здійснили J. J. W. Powell & J. Dusdal (2017). Науковці отримали результати, які підтверджують, що Люксембург наздоганяє Німеччину, Францію, Бельгію, хоча не може похвалитися славною історією і усталеними науковими традиціями.

Одним з механізмів реалізації партнерства Університету Люксембургу з приватними компаніями та державним сектором є впровадження стипендіальних професорських посад (Endowed Chairs), що фінансуються зовнішнім партнером – громадським, промисловим, державним, приватним. Такі посади діють як стратегічний прискорювач (accelerator) академічної і дослідницької майстерності та соціально-економічного впливу. Фінансування охоплює п'ятирічний період і включає кошти на професорську посаду, а також на необхідний додатковий персонал і проектне обладнання. Після п'ятирічного терміну стипендіальна професорська посада може бути

закрита, якщо дослідження було виконано в повному обсязі, або подовжена. З 2006 р. в університеті створено 16 таких посад, 3 з них вже закрито. Окрім приватних компаній їх фінансують Директорат оборони Міністерства закордонних справ та європейських справ, Міністерство фінансів, Міністерство навколишнього середовища, клімату та сталого розвитку, Міністерство вищої освіти та досліджень, Палата депутатів (парламент Люксембургу), ЮНЕСКО. Дослідження охоплюють пріоритетні сфери для університету та суспільства: стале та цифрове фінансування; сталеві конструкції; цифрові закупівлі; космічні технології, супутниковий зв'язок; інженерія енергетичних процесів; право ЗМІ; парламентські дослідження тощо. Результати досліджень, виконані на замовлення зовнішнього партнера, використовуються і в освітньому процесі у вигляді окремих навчальних дисциплін і модулів або спеціалізації в рамках освітньої програми. Оскільки освітній процес в Університеті Люксембургу ґрунтується на дослідженнях, студенти беруть участь у реальних наукових дослідженнях чи створенні інновацій (University of Luxembourg. Endowed Chairs at the University of Luxembourg).

Така співпраця університету із зовнішніми партнерами містить переваги для обох сторін.

Переваги для університету:

- залучення додаткових коштів для фінансування стратегічних науково-освітніх напрямів Університету;
- покращення контактів з громадськими партнерами, підвищення авторитету, значимості, видимості (visibility) університету;
- покращення якості освіти, надання студентам додаткових компетентностей для підвищення конкурентоспроможності на ринку праці.

Переваги для партнерів:

- отримання результатів досліджень та інновацій, створених провідними вченими університету;
- залучення висококваліфікованих працівників з числа випускників університету й академічного персоналу;
- локальна та глобальна видимість (visibility) (University of Luxembourg. Endowed Chairs at the University of Luxembourg).

Один з прикладів діяльності такої стипендіальної професорської посади є міська регенерація в Еш-сюр-Альзетт. Угода укладена у 2021 р. між Університетом Люксембургу і муніципалітетом міста Еш-сюр-Альзетт, яке є 2-м містом в країні за населенням, і присвячена міському плануванню та відродженню міста.

Еш-сюр-Альзетт – старовинне місто, яке майже століття було центром сталеливарної промисловості, забезпечивши Люксембургу стійке економічне зростання протягом другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст. З 1970-х роках через сталеливарну кризу шахти та багато доменних печей були закрито, місто втратило містоутворюючі підприємства, робочі місця для жителів і могло б занепасти.

З 2001 р. впроваджується в життя проєкт трансформації міста Еш-сюр-Альзетт з промислового на дослідницький і культурний центр (Cité des Sciences – Наукове місто). Деякі промислові сталеливарні споруди перетворені на музей; інші перебудовуються на сучасний міський квартал. На частині території навколо старих доменних печей розташовані три дослідницькі центри, два державні науково-дослідницькі інститути, національні архіви, декілька бізнесових установ, банк; збудований найбільший концертний зал Люксембургу Rockhal (Leick et al., 2020). У 2022 р. Еш-сюр-Альзетт став однією з трьох культурних столиць Європи; у рамках цієї програми в місті було проведено близько 2000 заходів для європейських гостей.

З 2015 р. у Cité des Sciences переїхали різні структури Університету Люксембургу (Belval Campus), адміністрація університету. На сьогоднішній день близько 75% співробітників університету мають головний офіс у Belval Campus (Sprumont et al., 2020).

Проте втілення проекту створення Cité des Sciences зазнало критики як таке, що, спрямоване тільки на економічні цілі, не враховує належну інтеграцію відбудованої частини міста в уже існуюче забудоване середовище і не пов'язує світ виробництва знань і старе індустриальне робітниче середовище, залишаючись окремим островом у місті (Becker et al., 2018). Залишаються невирішеними екологічні та соціальні проблеми. Як наголошують A. Leick et al. (2020), слід посилити співпрацю держави і міста з приватними та напівдержавними суб'єктами в галузі міського планування та міською громадою. До більш детальної дискусії щодо міської інтеграції Cité des Sciences закликають J. Birsens & A. Decoville (2023).

Муніципалітет Еш-сюр-Альзетт й Університет Люксембургу у 2021 р. започаткували дослідницьку та викладацьку діяльність у сфері переосмислення соціального, економічного і культурного середовища міста. Стипендіальну професорську посаду з міської регенерації отримав німецький архітектор Markus Miessen, який має досвід проектування архітектурного та просторового дизайну в Європі, Азії, Північній Америці, на Близькому Сході (Швейцарія, Південна Корея, Німеччина, США, Словенія, Велика Британія, Нідерланди, Австралія тощо). Він викладав в університетах Лос-Анджелеса, Гетеборга, Франкфурта, Женеви, Роттердама, Лондона; був стипендіатом Гарвардського університету.

Отримавши посаду з міської регенерації, Markus Miessen наполягає на взаємодії архітекторів і науковців з різними стейкхолдерами, громадськістю, місцевими й регіональними мешканцями. Жоден архітектор, планувальник чи міська влада ніколи не можуть створити міську рівновагу за допомогою суто фізичних змін. Просторова регенерація має бути процесом ретельно продуманих спроб спільного переосмислення соціальних, економічних і культурних змінних території. Щоб переналаштувати систему планування на стійку та інклюзивну інфраструктуру, планувальники повинні служити громадськості, враховуючи свої місцеві та регіональні електорати (University of Luxembourg. A University Chair in Urban Regeneration for Esch-sur-Alzette). Отже, посада з міської регенерації підтримує дослідницькі проекти, які пропонують більш інклюзивну культуру громадянського суспільства, якість життя та стале майбутнє.

Результати співпраці університету і муніципалітету міста використовуються в освітньому процесі за магістерською програмою з архітектури та європейської урбанізації.

Таким чином, успішне партнерство дослідницького Університету Люксембургу з приватними компаніями та державним сектором як реалізація соціальної відповідальності спирається на можливості університетської автономії: академічної (свободою вибирати напрями наукових досліджень, самостійно визначати зміст освітніх програм і окремих навчальних модулів, форми і методи викладання), організаційної (можливістю створювати структурні підрозділи для співпраці з бізнесом і громадою, для проведення певних наукових досліджень), кадровою (можливістю залучати кадри, необхідні для проведення освітньої діяльності та наукових досліджень), фінансовою (можливістю користуватися фінансовими внесками від різних донорів, отримувати дохід від передачі прав інтелектуальної власності, здатністю самостійно купувати, продавати та будувати об'єкти або мати доступ до рухомих та нерухомих активів, наданих державою).

І хоча G. Braband & J. J. W. Powell (2021) наголошують на недостатній організаційній автономії Університету Люксембургу і необхідності переходу від стадії

політичного інструменту національної держави, яка фінансує університет, до стадії більш автономної наукової організації, керованої універсальними академічними принципами, все ж бачимо позитивний поступ на прикладі співпраці Університету Люксембургу з приватними компаніями та державним сектором.

Підприємницький Університет Тарту. Університет Тарту, заснований у 1632 р., є провідним дослідницьким університетом Естонії. Його конкурентними перевагами є інтернаціональність, якість викладання та дослідження, а також різноманітність. Як інноваційна організація університет зосереджений на сталому розвитку, пропонує рівні можливості та дотримується передового досвіду (Tartu Ülikool. Kes me oleme?).

У 2019 р. Рада з акредитації підприємницьких та залучених університетів (Німеччина) (The Accreditation Council for Entrepreneurial and Engaged Universities, ACEEU) підтвердила статус Університету Тарту як підприємницького (University of Tartu recognised as entrepreneurial university by international accreditation committee, 2019).

Підприємницький університет, як засвідчують S. B. Klein, & F. C. Pereira (2020), мають 3 переважаючі характеристики: орієнтація на підприємницьку діяльність науковців та викладачів (варто додати – і студентів); внесок, який університет робить у соціальне середовище; удосконалення стратегії створення підприємств та зміни організаційної структури. Діяльність підприємницького університету, заснована на інноваціях, застосуванні нових технологій, сприяє розвитку економіки, спричиняє економічний вплив у регіональному, національному чи місцевому масштабі (Klein, & Pereira, 2020).

Підприємницька парадигма університету в потрійній спіралі відносин університет-виробництво-держава стала концепцією, що веде до розуміння інноваційних процесів в економіці знань (Etzkowitz et al., 2000). У той же час Н. Etzkowitz (2016) наголошує на певному парадоксі в розумінні автономії підприємницького університету: з одного боку, вона розширюється, університет стає більш незалежною інституцією, принаймні з фінансової точки зору, з іншого – до управління університетом залучається все більше зовнішніх стейкхолдерів, інтереси яких має врахувати університет, тим самим обмежуючи свою незалежність.

T. Mets et al. (2008) теж підкреслюють вплив переорієнтації академічних досліджень в інтересах промисловості на автономію університету. Дослідники запевняють, що автономія підприємницьких університетів зміцнюється, оскільки вони стають менш залежними від державного фінансування. І що дуже важливо, у національній інноваційній системі роль університетів зростає, відколи вони стають підприємницькими (Mets et al., 2008).

Естонія відома своїм швидким розвитком високотехнологічного суспільства. Ця країна стала взірцем цифрової освіти, а її університети – сприятливим середовищем для наукоємних та технологічно інтенсивних стартапів.

В Університеті Тарту народжується наука найвищого рівня, яка сприяє розв'язанню глобальних проблем та інноваціям у міжнародному співробітництві, а також збереженню різноманітності мов та природного та культурного середовища. Проте важливою особливістю діяльності університету є сприяння подальшому розвитку результатів досліджень до рівня, який би призвів до впровадження розробленого рішення на службу суспільству.

Із цією метою запроваджена Партнерська програма щодо двосторонньої співпраці між компаніями та державними установами і Університетом Тарту. Програма включає 4 напрями (Tartu Ülikooli partnerlusprogramm):

1. Розвиток співробітництва:

- робота в лабораторіях та майстернях;

- персональний розвиток;
- використання дослідника як експерта в команді розвитку компанії;
- спеціальні тренінги;
- експертні оцінки;
- мережа міжнародної співпраці.

2. *Набір і розстановка кадрів:*

- унікальна можливість бути поруч із розвитком проєктів молодих дослідників;
- найм через рекламне середовище або симуляцію;
- проєктна практика – співпраця з міждисциплінарними та міжнародними студентськими командами;
- наставництво – можливість консультивати майбутнього викладача;
- проблемне навчання;
- студентські дослідження.

3. *Навчання та мотивація:*

- програми управління та розвитку;
- професійні тренінги для спеціалістів;
- короткі мотиваційні тренінги;
- гнучкі електронні курси;
- креативні рішення для заходів.

4. *Формування майбутнього:*

- співавтор у розробленні освітніх програм;
- прямий контакт з керівником освітньої програми;
- організація експертної команди для розвитку галузі.

Університет Тарту пропонує своїм дослідникам кілька можливостей для комерціалізації ідей і результатів досліджень. Із цією метою в університеті створений Центр підприємництва та інновацій, який надає допомогу науковцям у застосуванні прикладних ідей, що випливають із досліджень, на службі суспільству. За посередництва Центру викладачі налагоджують відносини з приватними та державними установами, запускають власні дослідницькі стартапи. Ця діяльність узагальнюється концепцією комерціалізації науки.

Університет Тарту підтримує ринковий розвиток результатів досліджень до рівня, який би призвів до впровадження розробленого рішення та сприятливого соціального впливу. Кожного року відбувається конкурс заявок на проведення таких досліджень. У 2023 р. 9 з 31 поданого проєкту отримали фінансування для щорічних розробок: 4 з природничих і точних наук, 2 з гуманітарних наук і мистецтва, 2 з медичних наук і 1 із соціальних наук; загальний обсяг фінансування становить 300 000 євро. Серед проєктів розроблення тканин з овечої вовни, які будуть надані дизайнерам одягу, а також виробникам текстилю для розширення використання натуральних тканин; створення антимікробних пов'язок для лікування виразок і проведення первинних клінічних випробувань для перевірки їх безпеки; створення автоматизованого інструменту, який визначає розбіжності між навичками пошукача роботи та вимогами запропонованих вакансій і готує пропозицію щодо навчання для підвищення кваліфікації та відповідності вимогам ринку праці; оновлення інформаційної системи про археологічні пам'ятки Естонії, яка використовуватиметься як у дослідницькій роботі, так і в повсякденній роботі Ради з питань спадщини для захисту археологічного надбання тощо. Отже, всі переможні проєкти спрямовані на практичні результати, які будуть впроваджені в економіці, бізнесі, суспільстві (Tartu Ülikool toetab teadustöö tulemuste turuküpsemaks arendamist 300 000 euroga).

Але чи не найбільші можливості для комерціалізації наукових та інноваційних ідей в Університеті Тарту надані студентам. Адже, як доводять дослідники W. Wannamakok et al. (2020), інституційне середовище в регулятивному, когнітивному та нормативному вимірі відіграє вирішальну роль у стимулюванні підприємницької ініціативи студентів. Вплив студентоцентрованого освітнього середовища і підтримка розвитку підприємницьких навичок студентів за сприяння викладацького колективу підкреслюють M. Toding et al. (2023).

З метою підтримки підприємницької ініціативи студентів в Університеті Тарту функціонує Startup Lab – підрозділ, що пропонує проходити навчання підприємництву, заснованому на діях; разом знаходити інноваційні рішення проблем і впроваджувати їх. Запрошуються студенти з усіх галузей, які хочуть знайти практичне застосування своїх знань, перевірити життєздатність ідей і працювати з людьми з різних дисциплін як всередині, так і за межами університету (Tartu Ülikooli. Startup Lab).

Startup Lab опікується такими проектами: Програма розробки бізнес-ідей STARTER; конкурс бізнес-проектів для молоді «Калейдоскоп»; міжнародний проєкт Green HEXagon, у центрі якого – розвиток ідей студентів щодо екологічних тем та сталого способу мислення. Університет разом з партнерами бізнес-екосистеми міста Тарту організовує найбільший у Балтії бізнес-фестиваль sTARTUp Day.

Результатом розвитку підприємництва студентів через навчання та практику є втілені в життя амбітні плани зробити Естонію космічною державою, запустивши на орбіту супутник ESTCUBE-1 (2013 р.); побудувати сонячний автомобіль Solaride, презентація якого відбулась 15 червня 2023 р. (Tartu Ülikooli. Enim Baltimaade iduettevõtte asutajaid tuleb Tartu Ülikoolist).

Таким чином, у сфері підприємницької співпраці роль університету як засновника нових науково-інтенсивних стартапів і збільшення обсягів співпраці з уже діючими компаніями зростають з року в рік. У 2022 р. Університет Тарту отримав замовлень на дослідження та розробки від державного та приватного секторів на 14,9 млн євро. Крім того, в університеті працює 61 дочірня компанія, в яких працює понад 700 осіб. Більшість цих компаній працюють у сфері ІТ, робототехніки та біотехнологій, тобто в наукоємних галузях. У 2021 р. їхній загальний оборот склав 136 млн. євро (Tartu Ülikooli. Smart Economy Accelerator 2022).

Щоб пришвидшити доведення результатів досліджень до наукоємного та технікоємного бізнесу, інвестиційна компанія Університету Тарту UniTartu Ventures та стартап-компанія UP Catalyst підписали угоду, за якою університет стає партнером, інвестуючи в компанію інтелектуальну власність. Це перша така угода в Естонії. Якщо досі компанії використовували інтелектуальну власність Університету Тарту на основі ліцензійної угоди або угоди купівлі-продажу, то тепер створена модель, коли університет передає інтелектуальну власність UniTartu Ventures, яка, у свою чергу, передає її компанії-початківцю та отримує частку в компанії. Метою UniTartu Ventures є сприяння співпраці з університетом, тобто науково-дослідницької діяльності та прискоренню розвитку бізнесу після запуску компанії та залучення початкових інвестицій. Таким чином, виграють усі учасники, а наукоємне підприємництво розвивається. Участь Університету Тарту в наукоємних стартап-компаніях допомагає створити можливості для більш тісного зв'язку між естонською економікою та наукою. Через приватну компанію UniTartu Ventures університет може допомогти дослідникам і студентам розпочати бізнес, спрямовуючи інтелектуальну власність, що належить університету, на стартапи, які вони створюють, і шукаючи фінансистів (Tartu Ülikooli sõlmis Eestis ainulaadse investeerimistingingu).

Таким чином, підприємницький Університет Тарту реалізує соціальну відповідальність у рамках університетської автономії, впроваджуючи Партнерську

програму щодо двосторонньої співпраці з компаніями та державними установами, максимально комерціалізуючи результати наукових досліджень і стартапів викладачів, науковців і студентів, а також інвестуючи інтелектуальну власність у стартап-компанію, розвиваючи наукомістке підприємництво. Ці кроки зміцнюють фінансову автономію університету, його незалежність від державного фінансування; організаційну (можливість створювати структурні підрозділи, філії, дочірні компанії для співпраці з бізнесом), кадрову (впровадження кроку передачі знань – тимчасового працевлаштування академічного працівника в установі приватного чи державного сектору зі зберіганням при цьому академічної посади в університеті; можливості впровадження менторських програм для викладачів з боку підприємницьких структур), академічну (свободу вибирати напрями наукових досліджень, самостійно визначати зміст освітніх програм і окремих навчальних модулів). Така діяльність Університету Тарту спричиняє потужний економічний вплив у національному масштабі.

ВИСНОВКИ

Університетська автономія дає можливість вибору механізмів для реалізації соціальної відповідальності університетів відповідно до їхньої місії, цінностей, моделі функціонування. Порівняння діяльності Університету Люксембургу і Університету Тарту засвідчило різні варіанти реалізації соціальної відповідальності: дослідницький Університет Люксембургу спрямовує наукові дослідження й інновації на потребу зовнішніх партнерів – громадських, промислових, державних, приватних; підприємницький Університет Тарту максимально комерціалізує результати наукових досліджень, підтримує стартапи викладачів, науковців і студентів. Реалізація соціальної відповідальності університетів підвищує їхній економічний і соціальний вплив, авторитет й значимість університету, сприяє покращенню якості освіти і розвитку компетентностей випускників для підвищення конкурентоспроможності на ринку праці. Співпраця із зовнішніми партнерами зміцнює фінансову автономію університету, його незалежність від державного фінансування, розширює коло зовнішніх стейкхолдерів, які залучаються до управління університетом.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні механізмів реалізації соціальної відповідальності в українських університетах.

References

- Becker, T., Hesse, M., Leick, A. (2018). Esch-sur-Alzette, Luxembourg. The «Science City» in Belval – planning a large-scale urban development project in a small country. In S. Darchen, G. Searle (Eds.), *Global Planning Innovations for Urban Sustainability* (pp. 180–196). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781351124225>
- Birsens, J., & Decoville, A. (2023). Investigating the local socio-spatial integration of the Belval knowledge district into Esch/Alzette: A dissimilarity-based approach. *European Urban and Regional Studies*, 30 (2), 135–151. <https://doi.org/10.1177/09697764221136093>
- Braband, G. & Powell, J. J. W. (2021). European embeddedness and the founding of Luxembourg’s 21st century research university. *European Journal of Higher Education*, 11 (3), 255–272. <https://doi.org/10.1080/21568235.2021.1944251>
- Chankseliani, M. and McCowan, T. (2021). Higher education and the sustainable development goals. *Higher Education*, 8 (1), 1–8. <https://doi.org/10.1007/s10734-020-00652-w>
- Etzkowitz, H. (2004). The evolution of the entrepreneurial university. *International Journal of Technology and Globalisation*, 1 (1), 64–77. <https://doi.org/10.1504/IJTG.2004.004551>
- Etzkowitz, H. (2016). The Entrepreneurial University: Vision and Metrics. *Industry and Higher Education*, 30 (2), 83–97. <https://doi.org/10.5367/ihe.2016.0303>
- Klein, S. B., & Pereira, F. C. (2020). Entrepreneurial university: conceptions and evolution of theoretical models. *Revista Pensamento Contemporâneo em Administração*, 14, 20–35. <https://doi.org/10.12712/rpca.v14i4.43186>

- Loi du 27 juin 2018 ayant pour objet l'organisation de l'Université du Luxembourg. *Strada lex Luxembourg*, 11/07/2018.
https://www.stradalex.lu/fr/slu_src_publ_leg_mema/toc/leg_lu_mema_201807_587/doc/mema_etat-leg-loi-2018-06-27-a587-jo
- Mets, T., Andrijevska, J. & Varblane, U. (2008). The role of the University of Tartu in the development of entrepreneurship in the region of South Estonia. *International Journal of Entrepreneurship and Innovation Management*, 8 (6), 648–664. <https://doi.org/10.1504/IJEIM.2008.023832>
- Mõttus, M., Lukason, O. (2021). Academic Assets, Life-Cycle, and Entrepreneurship: A Longitudinal Study of Estonian Academic Workers. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, 7 (2), 113. <https://doi.org/10.3390/joitmc7020113>
- Powell, J. J. W., Dusdal, J. (2017). Science Production in Germany, France, Belgium, and Luxembourg: Comparing the Contributions of Research Universities and Institutes to Science, Technology, Engineering, Mathematics, and Health. *Minerva*, 55, 413–434. <https://doi.org/10.1007/s11024-017-9327-z>
- Pruvot, E. B., Estermann, Th., Popkhadze, N. (2023). *University Autonomy in Europe IV: The Scorecard 2023*. European University Association.
- Sprumont, F., Benam, A. S., Viti, F. (2020). Short- and Long-Term Impacts of Workplace Relocation: A Survey and Experience from the University of Luxembourg Relocation. *Sustainability*, 12 (18), 7506. <https://doi.org/10.3390/su12187506>
- Tartu Ülikool. <https://ut.ee/et>
- Toding, M., Madamurk, K., Venesaar, U., & Malleus, E. (2023). Teachers' mindset and attitudes towards learners and learning environment to support students' entrepreneurial attitudes in universities. *International Journal of Management Education*, 21 (1). <https://doi.org/10.1016/j.ijme.2023.100769>
- University of Luxembourg. <https://www.uni.lu/>
- Wannamakok, W., Chang, Y.-Y., & Täks, M. (2020). The Relationship between Institutional Environments and Entrepreneurial Intention in Estonia: Mediating Roles of Desirability and Feasibility. *Entrepreneurial Business and Economics Review*, 8 (2), 111–126. <https://doi.org/10.15678/EBER.2020.080206>
- World University Rankings 2023. <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2023/world-ranking>
- World Declaration on Higher Education for the Twenty-first Century: Vision and Action and Framework for Priority Action for Change and Development in Higher Education, adopted by the World Conference on Higher Education: Higher Education in the Twenty-first Century, Vision and Action, 9 October 1998. UNESCO. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000141952>

Стаття надійшла до редакції 25.05.2023
 Прийнято до друку 22.06.2023

MECHANISMS FOR IMPLEMENTING UNIVERSITIES' SOCIAL RESPONSIBILITY IN THE CONDITIONS OF UNIVERSITY AUTONOMY: THE EUROPEAN EXPERIENCE

Oksana Bulvinska

ORCID iD 0000-0002-6764-4340

PhD (Pedagogy), Senior Researcher,

Senior Researcher of Library,

Borys Grinchenko Kyiv University,

13-b Levko Lukianenko Str., 04207 Kyiv, Ukraine,

o.bulvinska@kubg.edu.ua

The article is dedicated to the analysis of the universities' social responsibility in the conditions of university autonomy. It has been emphasized that social mission of higher education demands from universities the strengthening of their social responsibility before the state, society and the community for the quality of higher education provided, for promoting the country's innovative progress thanks to scientific research, for solving environmental and social problems, for forming values and developing human capital. University autonomy in organizational, financial, personnel and academic dimensions enables each higher education institution to choose a mechanism for implementing social responsibility in accordance with its mission, values and the model – either research or entrepreneurial. The article analyzes the experience of the University of Tartu and the University of Luxembourg. It has been found out that the mechanisms for implementing social

responsibility differ depending on the model of the university. The research University of Luxembourg collaborates with private companies, municipalities, the public sector by introducing professorships based on scholarships funded by an external partner and carrying out research commissioned by an external stakeholder. The entrepreneurial University of Tartu realizes social responsibility by maximally commercializing the results of scientific research and startups of teachers, scientists and students. In such cooperation, universities use the possibilities of institutional autonomy: the opportunity to create structural divisions for cooperation with business and the community, for conducting scientific research; to use financial contributions from various donors, to receive income from the transfer of intellectual property rights; to choose areas of scientific research, to determine independently the content of educational programs and individual educational modules, etc.

Keywords: *mechanisms of implementation of universities' social responsibility, university autonomy, universities' social responsibility, University of Luxembourg, University of Tartu.*